

תערוכה

בגלריה לאמנות עתיקה ועכשווית נפתחה אתמול תערוכה של אמנים יהודים. האגודה לקידום אמנות יהודית מעוניינת לתת בעזרת אוסף זה של יצירות אמנות יהודיות סקירה אמנותית היסטורית, כדי להראות שיהודים חוו במאה האחרונה שגשוג מרשים ואינם חייבים עוד לחשוש מהשוואות של עשייה אמנותית בין תרבויות של עמים אחרים, למרות היותם חסרי מולדת, ובצידה של מסורת המרחיקה אותם מליצור אמנות. רוב היצירות מביעות אי שקט שהוביל אותם לכל מקום. חוסר חביבות. רק רצינות, כן, כמעט נוקשות קודרת. רוב התמונות והפסלים מביעים מאבק וייאוש. אצל אויגן שפירו, אדמונד אבל ואמנים אחרים, יודעים בדיוק שהם כבר לא נושאים עליהם את "משא" היהדות, זאת אומרת, שנפשית הם כבר לא יהודים. "ירמיהו" יפה מייצג את לסר אורי בנוסף לנופי פסטל נוגים יפהפיים. תמונה זו, המתארת איש כפוף על אדמה קרחת תחת שמיים מלאי כוכבים, היא אולי התמונה המרגשת ביותר בכל התערוכה. מבין כל האמנים הרבים ראוי לציין עוד את יוסף ישראלס. יש לשבח גם את השילוב

של חפצי אמנות עתיקים. מהחלל שבו הם מוצגים יחד עם חפצי אמנות יהודית מודרנית נובעות מעין קדושה ותפילה. בעקבות תערוכה זאת ראוייה האגודה להערכה רבה.

Berliner Tageblatt

עיתון יומי של ברלין

8.12.1907

תערוכה של אמנים יהודים ארגון הנושא את השם חסר המשמעות "האגודה לקידום אמנות יהודית" ארגן בגלריה לאמנות עתיקה ועכשווית תערוכה בשם ההגייוני יותר "תערוכה של אמנים יהודים".

אני מקווה שאין צורך להסביר, שגישתי כלפי תערוכה זו אינה שונה מגישתי כלפי כל תערוכה אחרת: גישתו של מבקר אמנות גרמני שאינה חורגת בעדינותה או בחריפותה. לכן אני גם מוותר על הצגת השאלה: האם, מנקודת מבט יהודית, ניתן לתאר תערוכה זאת, עריכתה על ידי הארגון והסבריו כמשמחים, כמועילים או כמוזיקים.

בקטלוג צוין שמטרת המארגנים לעזור במציאת תשובה לשורה של שאלות בעלות עניין כללי. האם יש ליהודים כשרון ציורי? האם משתקף בעבודותיהם מן המשותף המתבסס על

"הגזע"? האם "אמנות יהודית מיוחדת" יוצאת לדרך?

כל מומחה מסוגל לענות על שאלות אלה ללא תערוכה. בכל העמים קיים מספר הולך וגדל של אמנים ממוצא יהודי, אמנים חלשים, בינוניים, טובים ודגולים. אין לחשוב שניתן להכחיש קיומו של כשרון ציורי, כשמונים שמות דוגמת ישראלס, ליברמן, פיסרו ואנטוקולסקי, הנחשבים ללא עוררין לגדולי האמנים של ארצותיהם. ובצידם קיימים עוד שמות רבים, מפורסמים פחות ומפורסמים יותר. לאמנים אלה אין מאפיינים משותפים, הם משתייכים לאמנות של הארצות שבהן הם חיים, מתחנכים ופועלים. יתכן ומאפיין יהודי בא פה ושם לידי ביטוי, דוגמת המאפיין של חבל הריין אצל קנאוס או המאפיין של אזור שלזיה אצל מנצל. בתנאים של היום אין מה לדבר על אמנות יהודית אופיינית, כי לא מדובר בעם, לא בתרבות ואף לא ב"מולדת", שמהם עשויה להתפתח דרך ביטוי מיוחדת. (אני מתייחס לאמנויות פלסטיות. כנ"ל לגבי כשרון הסיפורת. ממה שמוכר לי מהספרות, אני יכול לגלות אמנות יהודית, אלא רק גיוון השונה מזה הלאומי).

לפיכך, תערוכה של אמנים יהודים אינה יכולה להיות שונה באופייה מכל תערוכה

בינלאומית אחרת. יתכן והנהלה שקולה, מקושרת, אובייקטיבית וקפדנית הייתה מאפשרת לתערוכה בינלאומית כזו להפוך להצלחה ולהעלות את קרנה של היצירה של אמנים יהודים בעינינו. להנהלת התערוכה הזאת חסרו כל התכונות המוזכרות. לכן נוצר רושם של תערוכה בינלאומית גרועה. המושפעים מכך ימעיטו מאוד בערכו של הכישרון שתרמו אמנים יהודים לאמנות בת זמננו.

לרושם זה תורמות במיוחד תמונות העוסקות בנושאים של החיים היהודיים, תמונות שעליהן כנראה הושם דגש מיוחד בגלל נושאים אלה. פרט לגולדברג-ליגניץ וניסיונו הגמלוני והבלתי מושלם, אף אחד לא חש בפיוטיות המיוחדת של תפילת בית הכנסת האפופה בצורתה, ובניסוחה גוון מרוחק מזמנים רחוקים. תיאורם של רדיפות היהודים מן התקופה האחרונה מעליב בתיאורם המנוכר את הרגש האנושי, שלא לדבר על הרגש היהודי. איסוף אקדמי של קבוצה נוגעת ללב של אנשים מסכנים וחולים בעקבות התעללות הוא ציור מודלים נוראי. כל רושם שמתקבל בעקבות כתבה עיתונאית גורם לזעזוע עמוק יותר מאשר אמנים אלה מתוך חווייתם. שום צעקה של ייאוש וגם לא צעקה של זעזוע.

עקב אופייה זה של התערוכה אין הצדקה להתייחסות לכל יצירה בנפרד. כמעט ואין יצירה חדשה של אמן מוכר לנו, כמעט ואין שם חדש שכדאי להזכיר. אוסף של ישראלס מבטיח בכל מקום עניין ורושם. אבל גם בברלין כבר ראינו יצירות חשובות בהרבה. יצירה אחת חייבת הייתה להיות מוצגת כאן; סוחר הגרוטאות היהודי ממוזיאון סואסו באמסטרדם. יצירה שבעוצמתה 'הרמברנדית' יכולה הייתה להציג יהודים בצורה הנכונה. מפיסרו ניתן לראות רק דוגמאות מעטות ומאנטוקולסקי הדוגמאות בלתי מספקות. ליברמן חסר בכלל. אורי מציג, בצידן של תמונות נוף טובות ורישום טוב של ירמיהו, את משה, כשאת הדמות והביצוע ניתן לתאר כמעט ילדותיים. בנו בקר שלח מספר תמונות נוף חולמניות שלו; ויקטור שרף מציג פורטרט של פריזאית אלגנטית. ברנשטם, תלמיד של אנטוקולסקי, מגיש מספר פסלי דיוקן טובים, גליצנשטיין, מציג בצידן של עבודות מוכרות המייצגות אותו נאמנה, ראש ילדה חכם ועדין. בין תמונותיו של האמן הלונדוני וולמרק בולטת באווירה המעודנת וברעיון הציורי תמונת "הבודד". מבין הצעירים אני מונה רק את אלה המוכיחים ביצירותיהם החדשות הישגים מסוימים. "אביגיל לפני דוד" של קושל היא מבחן כשרון טוב, שבה השקיע

האמן את כל מרצו. דמיון זה לא הצד החזק שלו, הבחירה בדמויות בנות התקופה מוזנחות וקמלות כפמליית דוד, מצביעה על ייעוץ לא נכון. גם בחירת הצבעים אינה מוצלחת. אולם אביגיל היא יצירה העומדת בפני עצמה, המגבירה תקוות. הדיוקנים של יוסף אופנהיימר, של אויגן שפירו ושני ראשים של קטה מינצר מעידים על עבודה רגועה ומוצלחת. הפצי הקודש העתיקים, שכנראה לא יוצרו על ידי אומנים יהודיים, כוללים מוצגים יפים.

פריץ שטאל

*Berliner Boersen-
Courier*

עיתון הבורסה של ברלין

מהדורת בוקר, עמ' 3
27.11.1907

פה ושם

בגלריה לאמנות עתיקה ועכשווית, ברחוב וילהלם 45, נפתחה תערוכה של אמנים יהודים. תערוכה של "אמנים יהודים", לא של "אמנות יהודית". מכיוון שאמנות יהודית אינה קיימת. ייתכן והייתה עדיין קיימת ספרות יהודית, אולם אמנות פלסטית יהודית

מעולם לא הייתה ואינה קיימת גם היום. קיימת סתירה בין הגזע היהודי לאמנות יפה. היהודי בעל כישרון מוזיקלי ולירי, אבל כגזע הוא חסר את העין החדה. האמנות היהודית אינה עצמאית. תיאורם של בתי המקדש בתורה מעיד אמנם על חוש לפאר, אך גם על חוסר יכולת לחלוטין לגישה פלסטית. נקודה נוספת: היהודי הוא בעל יכולת התערות, והפרט מסוגל בעזרת חוכמה, הרגל, וכשרון להשלים את מה שהגזע מונע ממנו. לכן היו בעבר וקיימים כיום אמנים יהודים אחדים שהתפתחו לציירים מובילים תוך התכחות כמעט מוחלטת למורשת הגזע שלהם. היהודי ליברמן, שחסר בתערוכה זאת, הפך לנציג הגרמני הראשון של גישת הציור ההולנדית, המסמלת את הפטריוטיות הלאומית שלנו. אנו רואים בתערוכה של אמנים יהודים עניין מקרי, המוכיח לכל היותר, עד כמה יהודים אחדים השכילו להתעלות מעל לגזע שלהם. במובן זה התערוכה – היא "פילושמית ואנטישמית". תהילתה של יהדות זו טמונה בלא-יהודי. אולם דווקא בגלל סתירות אלה, הבעיה מעניינת. קיימת השפעה של גשמיות יהודית; בציור ניכרת המחשה של פיוט יהודי ומשתקפת הגישה המזרחית של היהודי הקוסמופוליטי נגד חדשנות. למשל המקרה של אורי. מבינים אותו רק

כשרואים אותו בסביבה זו. התמונות התנכיות שלו, הנופים, הדיוקנים, ציורי הטבע הדומם, לכולם מאפיינים של היהדות. הקללה הגדולה טמונה בקטעים התנכיים, יהודי בסגנון נבואי צועד ביער גרונוולד, פניו החדים של האיש טובעים בפנטזיה של צבע, פרחים ופירות זוכים לחושניות רבה. בהשוואה ליצירות הטבע של סזאן או ואן גוך, לרטוריקה האלגנטית של מונה או ליכולת ההבחנה העמוקה של סיסלי, הוא נותר יהודי. ואף יותר מכך, הוא הפך יותר ויותר יהודי. תחילה הוא נחשב רק לשותף מוכשר מאוד לאימפרסיוניזם החדש; לאחר מכן פרצה היהדות את מחסום הקידמה, ובעזרת השימוש בכלים של ציור הוא יצר נופים ותמונות של אבלות יהודית, שבהם ניתן להבחין בהשראה מוזיקלית רכה של מזמורים ופיוטים. אם כך מבינים אותו, ניתן לייחס לו מקום מיוחד, ורק אז להתחיל ולזהות את תמונת האופי שלו. הוא מעולם לא היה בסביבה מתאימה יותר ומעולם לא היה גדול יותר.

הרב-גוניות היא הבעיה הסבוכה ביותר המוצגת בתערוכה זאת. היא מראה לנו את הקוסמופוליטיות היהודית, שהצילה אותה אך גם הסבה לה נזק. האמנים היהודים עוברים לפריז, שכן כמעט ואין יהודי שאינו

חפץ להיות מעודכן. הם עוברים לבריטני, כדי לצפות עם חבריהם במודלים לציור, הם הולנדים יחד עם ישראלס, אביהם הדגול של הציירים הענווים והרחומים שהפכו גרמניים הודות לרגש ועכשוויים הודות לכשרון. דוגמת בנו בקר, שלא חייב היה להיות יהודי, כדי לחלום את הנופים המערביים שלו. קושל עם הפורטרטים הטובים שלו, והתמונה העתיקה של המעמד המראה את אביגיל העירומה לפני דוד, תמונת סטודיו המציגה מחווה תיאטרלי יהודי. מיותר לציין את החושניות היהודית שלו. שישל מתאר את החושניות המזרחית בציור נשים אופייניות. הוא הפך את השחרחרת הדמיונית, שמקסימה אותנו במעשיה, כדי לדחות אותנו באמנות. איזו אמנות יכולה הייתה להתעלות על החיים? והחיים היהודיים מכורסמים בפחד – איזו אמנות מסוגלת לשמר זאת? שמעו את היהודי, כיצד הוא מטיב לנגן עם דמיון רב בפסנתר, כך אתם מכירים אותו. אבל היהודי שחש את תמונות העלייה לרגל של ראולסבך, המתאר בפעם המאה את מתפללי יום כיפור, או דוגמת הירשנברג המתאר מהגרים יהודים בשלג ואת שפינוזה בצעירותו, הוא יהודי שמיטיב לצייר נושאים יהודיים, שסיים את בית הספר בהצלחה, ההופך את היהדות למשהו חושני, אינו

היהודי המומלץ מבין בני הגזע שלו, הוא מהמר קטן. בפריז רושם הנרי לוי ללא לאות רישומים, בקופנהגן מציירת מריה הנריקר תמונות נוף, בפריז הופך פיסרו לאימפרסיוניסט מדהים, בלונדון יוצר אופנהיימר פורטרטים מלאי חיים, במוסקבה מעצב פסטרנק חללים יהודיים וסצנות של פוגרום, בוורשה מתאר מינקובסקי חסרי בית בסגנון ציור ניהיליסטי, עמום ושטחי. הכול פשרות של הטבע היהודי, המגמיש עצמו לחומרים, לסביבת חיים, לבתי ספר, פחות מדי כתרבות, שונה מדי כציור ומוטל בספק כחמלה אנושית. הצד היהודי בא פחות לידי ביטוי מאשר הצד הלא-יהודי. מוטב היה שלא לזרוק אותם כנושא אחד לתוך אותו סיר. מילה נוספת באשר לאמנות הפיסול: פיסול ויהדות במקורם אינם דרים בכפיפה אחת. ושוב גוברים כישרון ומנהג על הטבע. בפריז יוצר ברנשטם את מוסטרד האלגנטי, את רנן העדין ובמצוות האובייקט את האישה הזקנה בסגנון ריאליסטי. גליצנשטיין מטלטל בין רוחות שדים לסלון, חסר הבית האמיתי של הגזע האומלל. שרה המנסה ליפות את חייה עם נשים עירומות ודברים פעוטים נאים. אוטוקולסקי היה אקדמאי טוב, אדם חרוץ ומוכשר. אולם מבחינה יהודית לא קורה אצלם מאומה.

אוסף של חפצי קודש עתיקים מצורף לתערוכה. פריטים מאותו זוהר ואותו פאר, עליו אהבו יהודים להתרפק בחגיגה בכל הזמנים. גם היצירות החדשות של בית הספר היהודי לאמנויות "בצלאל" בירושלים מוכיחות שאינם בעלי חוש דקורטיבי עצמאי, התואם את הזמן התובעני שלנו.

לסיכום: בהתייחס לפן היהודי כוללת הביקורת על האמנים בעקבות התערוכה נימה חריפה ואפילו מסוכנת. הגשמיות, הנהירה, המיומנות והקוסמופוליטיות בולטות יתר על המידה בהשוואה לחשיבותן מבחינת תולדות האמנות. תערוכה של פסלים בלגים הייתה זוכה לתהודה חיובית יותר. פרט לאורי, יש לתערוכה זו של אמנים יהודים תהודה שלילית. בסופו של דבר יש להתייחס לתוצאה זאת פעם אחת בכל כובד הראש.

פרופ' אוסקר בי